

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2001, sp. zn.: 29 Odo 50/2001

Jako zaviněné porušení povinnosti zakládající právo objednatele na zaplacení smluvní pokuty (jestliže účastníci smlouvy o dílo uzavřené podle obchodního zákoníku sjednali smluvní pokutu za zaviněné porušení povinnosti) lze zhotoviteli přičítat i zaviněné porušení povinnosti jeho subdodavatelem.

Z odůvodnění:

Napadeným rozsudkem potvrdil odvolací soud výrok I. rozsudku okresního soudu ze dne 23. 3. 1999, čj. 16 C 88/96-77 (nyní čl. 82), kterým tento soud uložil žalovanému zaplatit žalobci částku 100 450 Kč s 18 % úrokem z prodlení od 26. 1. 1996 do zaplacení, jako smluvní pokutu za prodlení žalovaného s provedením díla. Přitom předchozím usnesením ze dne 17. 2. 1998, čj. 25 Co 548/97-52, odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně ze dne 30. 4. 1997, čj. 16 C 88/96-26, ve výrocích, kterými tento soud uložil žalobci zaplatit žalobci 174 875 Kč s příslušenstvím a uhradit náklady řízení. V zamítavém výroku týkajícím se části úroků z prodlení zůstal první rozsudek soudu prvního stupně nedotčen.

V odůvodnění svého rozsudku odvolací soud uvedl, že soud prvního stupně provedl rozsáhlé dokazování, jež mu umožnilo zjistit rozhodné skutečnosti, které také správně právně posoudil. Mezi účastníky není sporné, že uzavřeli smlouvu o dílo ze dne 4. 8. 1993 (dále jen "smlouva o dílo") podle obchodního zákoníku, ve které dohodli mimo jiné termín provedení díla a sjednali smluvní pokutu za nedodržení tohoto termínu. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem, že ujednání o smluvní pokutě je dostatečně určité a za pomoci výkladových pravidel (§ 266 obchodního zákoníku - dále též jen "obch. zák.") lze určit, kdy tato sankce nastoupí, i její výši. Soud prvního stupně správně stanovil i datum, od kterého je nutno smluvní pokutu počítat, a to dnem následujícím po 15. 10. 1993 (sjednaný termín dokončení), kdy nebylo dílo předáno, a žalovaný se tak dostal do prodlení. Skutečnost, že následně v prosinci žalobce umožnil žalovanému dílo za určitých podmínek dokončit, nemůže na vzniku nároku na smluvní pokutu nic změnit. Z dodatku ke smlouvě totiž nevyplývá, že by se týkal nároku na smluvní pokutu. Soud prvního stupně též dovodil, že ujednání o vině žalovaného na nedodržení termínu díla se vztahuje i na prodlení jeho subdodavatelů, přičemž se ztotožnil s odůvodněním soudu prvního stupně, že tento závěr vyplývá z ustanovení § 538 obch. zák.

Po doplnění dokazování odvolací soud neuznal námitku, že žalobce neumožnil žalovanému dokončení díla, když nezaplatil požadovanou zálohu. Tato obrana žalovaného byla vyvrácena zněním dodatku č. 2 ke smlouvě o dílo, kterým došlo k částečné změně platebních podmínek, pokud se týká dokončení díla nástřikem PUR pěnou a opravou klempířských prvků. Žalobce se v tomto dodatku zavázal zaplatit do 14 dnů po předání těchto prací. Z toho důvodu neměl žalovaný ani zákonný důvod pro odstoupení od smlouvy. Provedení dalších žalovaným navržených důkazů považoval proto odvolací soud za nadbytečné.

Odvolací soud též uzavřel, že závěr o tom, že za plnění závazků ze smlouvy o dílo odpovídá zhotovitel i v případě, že provádí dílo prostřednictvím dalších osob, vyplývá již z

povahy dvoustranného závazkového vztahu mezi účastníky, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti účastníků smlouvy a nikoli třetích osob, včetně tzv. subdodavatelů. Za výběr těchto subdodavatelů ostatně zhotovitel též odpovídá.

K žádosti žalovaného připustil odvolací soud proti svému rozsudku dovolání, "neboť považuje právní posouzení (výklad) ujednání ohledně posunutí termínu dokončení díla i ujednání o smluvní pokutě z hlediska viny žalovaného za právní otázky zásadního významu."

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný v otevřené lhůtě dovolání. Co do jeho přípustnosti odkázal na ustanovení § 239 odst. 1, co do důvodu na ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) občanského soudního řádu (dále též jen "o. s. ř."), umožňující napadat rozhodnutí z důvodu nesprávného právního posouzení věci. V dovolání uvedl, že obecně nepochybně platí závěr odvolacího soudu, že zhotovitel odpovídá i za jednání či nečinnost subdodavatelů. Jestliže však bylo ohledně smluvní pokuty, která je předmětem sporu, ve smlouvě výslovně sjednáno a mezi účastníky zamýšleno, jak se tomu stalo v projednávané věci, že se povinnost zaplatit smluvní pokutu vztahuje pouze na případy, kdy k prodlení s provedením díla dojde vinou zhotovitele, nelze než dovést, že toto ujednání lze vztahovat pouze na případy, kdy prodlení zavíná sám zhotovitel, nikoli na případy, kdy k němu dojde vinou subdodavatelů.

O postupu při sjednání smluvní pokuty dovolatel uvedl, že při projednávání smlouvy o dílo, poté co žalobce požadoval použití PUR pěny, byly prodiskutovány případné problémy s tím související, neboť v té době šlo o nový materiál a novou technologii, používané pouze jedním českým dodavatelem. To byl podle dovolatele také nepochybně důvod, proč si byl žalobce vědom, když žalovaný požadoval změnu smlouvy, že mohou nastat problémy při provedení díla z důvodů spočívajících v této nové technologii a proto přistoupil na takovou úpravu textu smlouvy, která omezila použití ustanovení o smluvní pokutě při prodlení s provedením díla jen na případ, kdy k prodlení dojde vinou žalovaného. Přitom smlouva o dílo byla uzavřena na tiskopisu připraveném žalobcem. Ujednání o smluvní pokutě tak, jak je uvedeno v předtisku, by bylo možno vykládat nepochybně způsobem, který je uveden v napadeném rozsudku. Tento výklad však nelze použít, jestliže ujednání o smluvní pokutě bylo z podnětu žalovaného jako zhotovitele a se souhlasem žalobce jako objednatele upraveno při uzavření smlouvy tak, že toto ujednání o smluvní pokutě se bude vztahovat jen na případy, kdy by k prodlení s provedením díla došlo vinou zhotovitele. Proto dovolatel požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení. Žalobce se ve vyjádření zabýval tvrzením žalovaného, že mezi účastníky bylo dohodnuto, že ve smlouvě uvedený dodatek "jeho vinou" byl oběma stranami zamýšlen jako dohoda, že smluvní pokuta podle tohoto ustanovení smlouvy se týká jedině zhotovitele samotného a nikoli případných subdodavatelů. Tento výklad je podle žalobce v rozporu s ujednáním účastníků a rovněž s ustanovením § 538 obch. zák., které se vztahuje i na smluvní pokutu. Dohoda o smluvní pokutě tak, jak ji interpretuje žalovaný, by byla prakticky bez významu, poněvadž je známo, že žalovaný provádí dílo převážně pomocí subdodavatelů. Dále uvedl, že rozsudky soudů obou stupňů považuje za správné. Výklad ustanovení čl. 5.5 smlouvy o dílo zastávaný dovolatelem je podle žalobce v rozporu jak s ujednáním mezi účastníky, tak s právními předpisy. V tom směru poukazuje především na ustanovení § 538 obch. zák., které se podle jeho názoru vztahuje i ke smluvní pokutě. Dovolatelemův výklad čl. 5.5 smlouvy o dílo prohlašuje za účelový, za správný považuje výklad obou soudů, přičemž prohlašuje, že je těžko myslitelné, že by při uzavírání smlouvy uvažoval o "neodpovědnosti" zhotovitele za subdodavatele, neboť pak by dohoda o smluvní pokutě byla prakticky bez významu. Uvedené

ujednání mělo ten význam, že nevzniká povinnost platit smluvní pokutu, pokud by zpoždění bylo způsobeno objednatelem.

Podle části dvanácté, hlavy první, bodu 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů, se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu, ve znění účinném před 1. 1. 2001).

Dovolání je přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř. a je důvodné. Soud prvního stupně vycházel při svém rozhodnutí ze skutkového zjištění, že účastníci dohodli smluvní pokutu pro případ prodlení tak, že žalovaný ji bude muset zaplatit pouze, jestliže k nedodržení termínu provedení díla dojde jeho vinou, tj. pouze v případě jím zaviněného prodlení. Takto zjištěný skutkový stav nebyl dovoláním zpochybněn. Rovněž dikce čl. 5.5 smlouvy o dílo mu odpovídá a sám Ing. R. M., který smlouvu spolupodepsal jako člen statutárního orgánu žalobce, do protokolu dne 5. 2. 1997 (č. l. 19) vypověděl, že doplněk "jeho vinou" byl do textu smlouvy dopsán "aby se nestalo např. že dojde k požáru, nebo že žalobce neumožní přístup na střechu." Z této výpovědi je tedy patrné, že žalobce chápal uvedené ujednání nejen tak, že žalovaný nebude platit smluvní pokutu v případě, že k prodlení zhotovitele dojde vinou objednatele, jak uvádí v dovolání, ale i tak, že ji nebude platit ani v případě, že zhotovitel prodlení nezaviní, přičemž pouze jako příklad se uvádí vyšší moc; smluvní ujednání účastníků však nebylo omezeno jen na některé případy nezaviněného prodlení, ale bylo formulováno zcela obecně. Ostatně v případě neposkytnutí nutného spolupůsobení by k prodlení zhotovitele nedošlo pro prodlení objednatele - viz ustanovení § 370 obch. zák. - a zvláštní smluvní ujednání v tom směru by bylo nadbytečné.

Následně však oba soudy založily své rozhodnutí na právním závěru, že jestliže se žalovaný jako zhotovitel dostal do prodlení v důsledku prodlení svého subdodavatele, nejde o nezaviněné porušení povinnosti, neboť z ustanovení § 538 obch. zák. vyplývá, že zhotovitel, který svěřil provedení díla subdodavateli, nese stejnou odpovědnost, jako by dílo prováděl sám.

V ustanovení § 538 obch. zák., kterého se v projednávané věci dovolává žalobce a na kterém založily své rozhodnutí oba soudy, se určuje, že zhotovitel díla může pověřit jeho provedením jinou osobu, jestliže ze smlouvy nebo z povahy díla nevyplývá něco jiného. Při provádění díla jinou osobou však má stejnou odpovědnost, jako by dílo prováděl sám. Uvedené ustanovení je sice ustanovením dispozitivním (viz § 263 obch. zák.), účastníci však ve smlouvě odchylku od tohoto ustanovení nesjednali. Obchodní zákoník stanoví důsledky odpovědnosti za prodlení dlužníka v ustanoveních § 366 až 369, která jsou (na rozdíl od ustanovení § 365) ustanoveními dispozitivními. Kromě toho obchodní zákoník umožňuje (§ 300 až 302), ve vazbě na ustanovení § 544 občanského zákoníku, sjednat jako důsledek vzniku prodlení též smluvní pokutu. Povinnost platit v případě prodlení smluvní pokutu tedy není zákonným důsledkem prodlení, ale může být důsledkem případného zvláštního smluvního ujednání účastníků. Přitom obchodní zákoník na rozdíl od zákoníku občanského stanoví podmínky vzniku povinnosti zaplatit sjednanou smluvní pokutu přísněji, než občanský zákoník, když vznik této povinnosti neváže na zavinění dlužníka, ale povinnost zaplatit stanoví v § 300 zcela objektivně, bez ohledu na zavinění. Ustanovení § 300 obch. zák. upravující objektivní povinnost platit smluvní pokutu je však ustanovením dispozitivním, a proto nic nebrání tomu, aby si účastníci konkrétního

obchodního vztahu sjednali podmínky placení smluvní pokuty stejně, jako v občanskoprávních vztazích, tj. na principu zavinění.

Je proto třeba se zabývat otázkou zda, pokud jde o smluvený důsledek odpovědnosti za prodlení - smluvní pokutu - brání ustanovení § 538 obch. zák. tomu, aby se zhotovitel vyvinil z povinnosti ji zaplatit a rovněž vyplývá-li z něj, že zaviněné porušení povinnosti subdodavatele je vždy současně nutno považovat za zaviněné porušení povinnosti zhotovitele, není-li výslovně dohodnuto něco jiného. V tom směru dospěl Nejvyšší soud k závěru, že z ustanovení § 538 obch. zák. lze systematickým a teleologickým výkladem dovodit závěr, že zavinění subdodavatele při provádění díla je bez dalšího třeba přičítat i zhotoviteli. Účelem uvedeného ustanovení je, chránit objednatel před tím, že odpovědnost jeho zhotovitele bude menší, jestliže bude provádět dílo pomocí subdodavatelů, než bude-li je provádět sám, a že objednatel bude muset uplatňovat případná práva z odpovědnosti vůči subdodavatelům, vůči kterým není ve smluvním vztahu. Přitom některá práva, např. práva z odpovědnosti za vady, bez smluvního vztahu se subdodavatelem ani uplatňovat nelze.

Právní posouzení věci odvolacím soudem je tedy správné v závěru, že z hlediska zaviněného porušení povinnosti zakládajícího právo objednatel na zaplacení smluvní pokuty, lze zhotoviteli přičítat nejen jednání jeho samotného, ale i jednání, jímž tuto povinnost (zaviněně) porušily osoby, které v intencích § 538 obch. zák. pověřil provedením díla (subdodavatelé). Odtud ovšem plyne i závěr opačný, totiž ten, že podaří-li se těmto subdodavatelům prokázat, že porušení povinnosti sankcionované smluvní pokutou nezavinili, nevznikne povinnost zaplatit smluvní pokutu ani zhotoviteli (srov. též ustanovení § 545 odst. 3 občanského zákoníku). V tom směru se však odvolací soud věci nezabýval (a to ani potud, zda žalovaný, u nějž se zavinění presumuje, odpovídající skutečnosti, z nichž by bylo možno usuzovat, že jeho subdodavatel porušení povinnosti nezavinil, vůbec tvrdil).

Právní posouzení věci odvolacím soudem je proto neúplné, a tedy i nesprávné. To platí i pro právní posouzení věci soudem prvního stupně. Proto

Nejvyšší soud

, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), rozsudek odvolacího soudu a spolu s ním ze stejných důvodů i rozsudek soudu prvního stupně podle § 243b odst. 1, části věty za středníkem a odst. 2, věty druhé, o. s. ř. zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta první, o. s. ř.).